

สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต

Thai Modern Rural Society and Factor Affecting on Lifestyle

กนกวรรณ พวงประยงค์*

Kanokwara Phuangprayong

सानิตย์ หนูนิล**

Sanit Noonin

บทคัดย่อ

บทความนี้อธิบายถึงการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ นิยามของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตและปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันสังคมชนบทไทยได้เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ที่รับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร แนวคิดการพัฒนาและนโยบายจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้การใช้ชีวิตในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสังคมเมือง แต่อาจมีบางประเด็น เช่น มิติทางวัฒนธรรมหรือประเพณี

* วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)

Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University (Rangsit Campus).

e-mail: pkanokwara@yahoo.co.th

** วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)

Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University (Rangsit Campus).

e-mail: sanit_tu45@hotmail.com

ท้องถิ่นที่ยังรักษาไว้ให้คงเดิมภายใต้บริบทความเป็นสมัยใหม่นั้น นอกจากนี้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมเกี่ยวกับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ พบว่า ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยด้านจิตวิทยา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านความเป็นสมัยใหม่และระบบทุนนิยมสมัยใหม่ รวมถึงปัจจัยด้านนโยบายรัฐและแนวคิดการพัฒนาจากบุคคลหรือองค์กรอิสระคือเงื่อนไขสำคัญที่มีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนชนบทไทยในยุคปัจจุบัน บทความนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของสังคมชนบทสมัยใหม่ ตลอดจนปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ ซึ่งสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมชนบทไทยที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงสามารถประยุกต์เป็นกรอบการศึกษาต่อยอดได้ในอนาคต

คำสำคัญ : สังคมชนบทไทย, สมัยใหม่, วิถีการดำเนินชีวิต

Abstract

This paper aims to explain the rural society transition, definition of Thai modern rural society, lifestyle of rural people and factors affecting on lifestyle of people in Thai modern Rural Society. From literature review the results revealed that most Thai Rural Society already transitioned to modernity by applying new production system, market, consumption, technology, development concept and policy of government sector to a way of life that caused resembling people lifestyle on both rural and urban areas. However, there were some issues, such as culture and tradition which were preserved in rural society within the context of modernity. In addition, the results showed that factors affecting on lifestyle of people

in Thai modern rural society included personal factor, psychological factor, economic factor, social factor, cultural factor, technology factor modernity and modern capitalism factor as well as public policy and the concept of development from individual or private sector factor. Therefore, this article is useful for understanding the phenomena and factors that determine the lifestyle of people in Thai modern rural society and can be used as a basis for setting the development policy in the context of changing Thai Rural Society. Furthermore, the knowledge of this paper can be applied for further study in the future.

Keywords : Thai Rural Society, Modernity, Lifestyle

บทนำ

ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยภายหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ใน พ.ศ. 2504 ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนโฉมของสังคมไทยในช่วงกว่าครึ่งศตวรรษจากสังคมเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการที่ทันสมัย ตลอดจนเกิดการขยายตัวของเมืองที่มาพร้อมกับความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง สอดรับกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับโลก

อิทธิพลของการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์นับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในมิติต่าง ๆ ซึ่งกระทบทั้งในระดับสังคม ชุมชน เรื่อยลงไปจนถึงระบบการผลิต การบริโภค และวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน (lifestyle) ของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมชนบทไทยที่กล่าวได้ว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงจนถึงโอกาสและทางเลือกในชีวิตของบุคคลที่เพิ่มมากขึ้น

พลวัตการพัฒนาดังกล่าว ส่งผลให้โฉมหน้าของชนบทไทยในปัจจุบัน มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเป็นสังคมสมัยใหม่และความเป็นสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์บางประการไว้ภายใต้ความเป็นสมัยใหม่นั้น นิยามของชนบทไทยในยุคปัจจุบันจึงมิได้มีลักษณะเป็นปฏิปักษ์กับสังคมเมือง เหมือนดังวาทกรรมในอดีตอีกต่อไป เนื่องจากคนในชนบทไทยยุคใหม่สามารถเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ องค์ความรู้ และเทคโนโลยี อาทิ การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ การเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ตและสัญญาณดาวเทียม ตลอดจนการมีโอกาสและทางเลือกมากขึ้นในการประกอบอาชีพที่นอกเหนือไปจากการทำไร่ทำนา

อาจกล่าวได้ว่า เงื่อนไขของความเป็นสังคมสมัยใหม่ในชนบทไทยส่งผลให้ วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากวิธีดั้งเดิม โดยบทความนี้ นอกจากจะพรรณนาให้เห็นถึงภาพการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทย ในประเด็นต่าง ๆ แล้ว ยังได้รวบรวมเงื่อนไขปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวไว้อย่างครอบคลุม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจถึง วิธีการดำเนินชีวิตและปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่ อันจะนำมาซึ่งการต่อยอดเพื่อการศึกษาถึงอิทธิพลของปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ของคนในชนบทไทยสมัยใหม่ได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดประกาย แนวทางกำหนดนโยบายที่หนุนเสริมวิถีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์สำหรับคน ในชนบทไทยสมัยใหม่ต่อไป

การเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่

ในช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา สังคมชนบทไทยในแต่ละภูมิภาคต่างได้รับ ผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น กระแสโลกาภิวัตน์และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ในระดับโลกที่ส่งผลมาถึงการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย ส่วนปัจจัย

ภายใน ได้แก่ การปรับตัวของชุมชนต่อกระแสภายนอกและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในปัจจุบันเป็นไปอย่างซับซ้อนและรวดเร็ว จนไม่สามารถนิยามความหมายของสังคมชนบทไทยในภาวะปัจจุบันด้วยชุดความรู้หรือด้วยมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิมได้อีกต่อไป

ทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากสังคมเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพสู่สังคมอุตสาหกรรมและการเกษตรเชิงพาณิชย์

ช่วงเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยค่อย ๆ ปรากฏขึ้นตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทในภาคการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากวิถีการผลิตแบบพอยังชีพในประวัติศาสตร์ไทยที่ดำเนินมาอย่างยาวนานสู่การผลิตแบบทุนนิยมซึ่งมีลักษณะเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยที่มีตลาด เงินทุน เทคโนโลยีและความเชื่อมโยงกับโลกภายนอก ผนวกกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นในช่วงกว่าครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดผลกระทบสำคัญต่อครัวเรือนเกษตรในชนบทไทยหลายด้าน ที่เห็นได้ชัด คือ ครัวเรือนและแรงงานในภาคเกษตรลดลง ขณะที่การทำเกษตรกรรมก็ไม่ได้เป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่อีกต่อไป (ชาย โพธิสิตา, 2555; อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2556)

ภายใต้กระแสทุนนิยมโลกที่มีพลวัตเคลื่อนไหวอย่างก้าวหน้าส่งผลให้กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสู่ความทันสมัยเริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นนับจากการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ที่ถือเอาการเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศและให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจเพื่อสามารถรองรับกับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้า (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2504) โดยแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ระบุชัดเจนถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนระบบการผลิตเพื่อยังชีพในภาคเกษตรกรรมของไทย

ไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัว นับจากนั้นเป็นต้นมากกว่าครึ่งศตวรรษ ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยจึงได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ทันสมัยสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับโลก ซึ่งเป็นที่มาของการปรับเปลี่ยนโฉมสังคมไทยในมิติต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ คือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมจากสังคมเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทำให้คนในชนบทเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายขึ้น เกิดการขยายตัวของเมืองที่มาพร้อมกับความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่แผ่ขยายไปอย่างกว้างขวางและดึงดูดให้หนุ่มสาววัยแรงงานจากชนบทเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองหลวงหรือเมืองที่มีขนาดใหญ่เพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า (Rhoda, R., 2017; คาสปาร์ พิควาสนา อิมเมม และรัตนภรณ์ ตั้งชนเศรษฐ์, 2558; ชาย โพธิลิตา, 2555) ทั้งยังเกิดกระแสของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค เช่น ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ที่ทำให้ศูนย์กลางการพัฒนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแคในเขตเมืองอีกต่อไป (ชล บุญนาค และปัทมาวดี โพชนุกูล, 2558)

ปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า ชนบทไทยได้เข้าสู่ยุคทุนนิยมแล้วอย่างเต็มตัว เนื่องจากรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรแบบดั้งเดิมที่มุ่งสนองความต้องการในครัวเรือนได้ถูกแทนที่ด้วยวิถีการผลิตภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมโดยสิ้นเชิง การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการ โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมเกษตรและการค้าปลีกได้เข้าถึงพื้นที่ชนบทอย่างเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานจึงเป็นปัจจัยที่ภาครัฐพยายามพัฒนาขึ้น เพื่อช่วยเกื้อหนุนให้เกษตรกรในชนบทสามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ในปริมาณมากขึ้น เช่น การสร้างเขื่อนและการชลประทาน ทำให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้ในฤดูแล้ง การตัดถนนสายสำคัญและถนนสายรอง ทำให้เกษตรกรสามารถลำเลียงผลผลิตทางการเกษตรไปขายยังตลาดได้สะดวกมากขึ้น และการจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ทำให้เกษตรกรมีแหล่งเงินทุนที่สามารถกู้ยืมเงิน

เพื่อไปใช้ทำการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นต้น ทุกวันนี้จึงพบว่า คริวเรือนเกษตรกรในชนบทไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ผลิตสิ่งที่ตัวเองต้องบริโภคเป็นหลักอีกต่อไป แต่มุ่งผลิตสิ่งที่ตลาดต้องการและขายได้เป็นสำคัญ ซึ่งการมุ่งผลิตในเชิงปริมาณเพื่อสนองความต้องการของตลาดทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและทุนจำนวนมาก เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักร ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรในชนบทไทยต้องประสบกับปัญหาภาวะหนี้สิน

แม้ว่าปัจจุบันการทำเกษตรกรรมยังคงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวชนบทอยู่พอสมควร แต่ในแง่ของการปฏิบัติและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ตลอดจนค่านิยมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอยู่กับวิธีการผลิตได้แตกต่างกันไปจากวิถีเดิมที่เคยเป็นมา (ชาย โพธิ์ลีตา, 2555) ดังนั้น นิยามคำว่า “เกษตรกร” ในระบบการผลิตแบบทุนนิยมจึงหมายถึง “ผู้ประกอบการอาชีพทางการเกษตรเพื่อขาย” ซึ่งกลายเป็นคำที่ใช้ในการเรียกขานผู้ผลิตทางการเกษตรในเอกสารราชการของภาครัฐ ๓๐ ปีปัจจุบัน (จามะรี เชียงทอง, 2560)

พลวัตต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับสังคม ชุมชน ไปจนถึงระบบการผลิต การบริโภค ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมชนบทไทยที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านระบบสาธารณสุขโรคและโครงสร้างพื้นฐาน วิธีการผลิตที่อิงระบบตลาด รวมไปถึงความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของบุคคลซึ่งแตกต่างไปจากวิถีเดิม

ชนบทไทยที่ผสมผสานระหว่างความเป็นสังคมดั้งเดิมและสังคมสมัยใหม่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมดังที่กล่าวไว้ในส่วนก่อนหน้า และการเชื่อมต่อกับกระแสโลกาภิวัตน์และระบบเศรษฐกิจโลก ทำให้ภาพลักษณ์ของชนบทไทยในปัจจุบันที่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่นอกเขตเมืองและห่างไกลความเจริญ ถูกอธิบายเพิ่มเติมผ่านความทันสมัย เช่น การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ การเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต การใช้คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล การมีเครื่องทำน้ำอุ่น และมีโทรทัศน์

ติดสัญญาณดาวเทียม ตลอดจนการมีโอกาและทางเลือกที่มากขึ้นในการเข้าถึงแหล่งอาชีพอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการทำไร่ทำนา เกิดการแปรเปลี่ยนของระบบการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนไปเป็นการผลิตเพื่อขาย เกิดการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรพันธสัญญา การแปรรูปและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการก้าวไปสู่การเป็นสังคมผู้ประกอบการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามกลางภาวะความทันสมัย กลิ่นไอของความเป็นวิถีชุมชนชนบทที่ใกล้ชิดก็ยังคงปรากฏให้เห็นผ่านการใช้ภาษาของชาวบ้านที่เรียกคนในชุมชนว่า “พ่อแม่พี่น้อง” เรียกหมู่บ้านของตนเองว่า “บ้านเรา” เรียกกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการจัดงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนว่าเป็น “กิจกรรมเพื่อส่วนรวม” และยังคงมีการรักษาสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติประจำท้องถิ่นให้คงไว้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า โฉมหน้าชนบทไทยในยุคปัจจุบันเป็นสิ่งผสมผสานระหว่างความเป็นสังคมสมัยใหม่ (modern society) และการเป็นสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) ซึ่งยังคงไว้ในบางมิติที่แตกต่างกับสังคมเมือง (จามะรี เชียงทอง, 2560; อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2559; นภาพร อติวานิชยพงศ์, 2557; นภาพร อติวานิชยพงศ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จั้ง, 2557; ชาย โพธิธิตา, 2555)

การก่อเกิดสังคมผู้ประกอบการในชนบท

อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชนบทช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้ทำให้ระบบการผลิตและระบบสังคมชาวนาล่มสลายลง จนนำไปสู่การก่อรูปแบบสังคมชนบทในลักษณะใหม่ ๆ ขึ้นมา ซึ่งอาจเรียกว่า สังคมผู้ประกอบการในชนบท (rural entrepreneur society) ที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมแนวระนาบแทนที่ความสัมพันธ์แนวตั้งในระบบอุปถัมภ์แบบเดิมที่เคยเป็นความสัมพันธ์หลักของสังคมชาวนา ความสัมพันธ์ทางสังคมแนวระนาบเช่นนี้ได้ขยายตัวครอบคลุมสังคมชนบทในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ โดยอรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2559) ได้ยกตัวอย่างถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทสมัยใหม่ที่ชัดเจน คือ สังคมผู้ประกอบการ การเกิดพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ และ

ตลาดนัด เป็นต้น การจัดความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นเครือข่ายแนวระนาบทำให้คนชนบทได้ให้ความหมายต่อตัวเองและสังคมรอบด้านแตกต่างไปจากเดิม ความรู้สึกนึกคิดที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนในชนบทมองเห็นและให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมมากขึ้น เกิดความคาดหวังต่อรัฐส่วนกลางและรัฐท้องถิ่นในการเข้ามา มีบทบาทดูแลและส่งเสริมทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการใหม่ ๆ ในชีวิตของตนเองและครอบครัว ทำให้ผู้ประกอบการในชนบทซึ่งพัฒนาตนเองมาจากการเป็นแรงงานหรือเกษตรกรจำนวนมากเคลื่อนย้ายตนเองเข้ามาสัมพันธ์กับการเมืองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติมากขึ้น

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมผู้ประกอบการที่สำคัญในชนบทไทยและเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ชนบทตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา คือ การปรับเปลี่ยนตลาดแบบจารีตของชาวบ้านให้กลายเป็นตลาดนัดหรือตลาดชาวบ้านที่มีการขยายตัวอย่างกว้างขวางกระจายสู่พื้นที่ต่าง ๆ ในละแวกใกล้เคียง โดยกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ค้าทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่และอีกครึ่งหนึ่งเป็นผู้ค้าประจำที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง วงจรการไหลเวียนของเงินตราจึงพักค้างอยู่ในระดับท้องถิ่นมากกว่า การซื้อขายสินค้าทั่วไป ทั้งนี้ ตลาดนัดหรือตลาดชาวบ้านก็สามารถยกระดับตนเองให้ก้าวสู่ตลาดเฉพาะกลุ่ม (niche market) ได้ เช่น ตลาดเกษตรอินทรีย์ หรือตลาดพืชผักปลอดสารพิษ ซึ่งตลาดเฉพาะกลุ่มนี้มีักประสบผลสำเร็จในเขตเมืองใหญ่มากกว่าในชนบท เนื่องจากผู้บริโภคในเมืองมีกำลังซื้อมากกว่าในชนบท หรือในหลายพื้นที่ได้มีการยกระดับตนเองสู่การเป็นตลาดขนาดใหญ่ เช่น ถนนคนเดินที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก

ในปัจจุบันกล่าวได้ว่า การขยายตัวของตลาดนัดหรือตลาดชาวบ้าน เกิดขึ้นในทุกภูมิภาคของสังคมไทยทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท เป็นแหล่งอาหารที่สามารถดึงดูดผู้คนมาเข้าร่วมได้เป็นจำนวนมากทั้งผู้ค้าและผู้บริโภค ในส่วนของผู้ค้าที่เป็นคนในท้องถิ่นมีโอกาสในการเข้าถึงตลาดได้ด้วยตนเองและสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรที่มีจำนวนไม่มากพอที่จะส่งตลาดภายนอกมาจำหน่ายแก่คนในท้องถิ่นและสามารถสร้างรายได้ในตลาดนัดหรือตลาดชาวบ้าน ดังนั้น

การขยายตัวอย่างกว้างขวางของตลาดนัดหรือตลาดชาวบ้านนี้ จึงสามารถชี้ให้เห็นถึงผลของความเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทสู่การเป็นสังคมผู้ประกอบการได้อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในทัศนะของนักวิชาการ

หากพิจารณาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทในมุมมองของนักวิชาการตะวันตก Riggs (1970) ได้อธิบายว่า สังคมชนบทเป็นสังคมที่กำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน (transitional society) จากระบบสังคมเกษตรกรรมหรือสังคมดั้งเดิม (traditional society) ไปสู่ระบบสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ (modern society) ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคมดังกล่าว ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันทางสังคมด้วย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองหรือการปกครอง เป็นต้น ซึ่งต่อมา Michael Woods (2011) ได้เสนอทัศนะที่ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างสังคมชนบทไทยในอดีตและสังคมชนบทไทยในปัจจุบัน ทั้งในมิติความซับซ้อนของวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน การผลิต การบริโภค บทบาทของตลาดการค้าและยังได้กล่าวถึงวิพากษ์ถึงการเข้ามาบริโภคทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และงานศิลปะหัตถกรรมต่าง ๆ ในชนบทของคนเมือง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง การที่สังคมชนบทถูกเอารัดเอาเปรียบจากชนชั้นนำ และจากอำนาจรัฐและการเมืองอีกด้วย

นอกจากทัศนะที่ถ่ายทอดถึงสังคมชนบทไทยในยุคเปลี่ยนผ่านของนักวิชาการตะวันตก โฉม่งนักวิชาการไทยจากการประมวลงานศึกษาของบัณฑิตอาสาสมัครในรอบหนึ่งทศวรรษของ นภาพร อาติวานิชยพงษ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จั้ง (2557) ในชุดโครงการวิจัยเรื่อง สังคมชนบทไทยในมุมมองบัณฑิตอาสาสมัคร: บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานศึกษาของบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้สะท้อนข้อค้นพบเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของชนบทไทยในช่วงเวลาปัจจุบันที่น่าสนใจไว้ 3 ประการ คือ 1) สังคมชนบทไทยเป็นที่รวมของคนหลากหลาย

เชื้อชาติและจากเดิมที่คนชนบทเป็นเพียงแรงงานอพยพ ปัจจุบันได้เลื่อนสถานะอาชีพ เป็นเกษตรกรเจ้าของสวนหรือเป็นผู้ประกอบการ 2) สังคมชนบทยังคงรักษาวัดธรรม และประเพณีแบบดั้งเดิมไว้ (traditional society) แม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนไปตาม ยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ขณะที่ภาคใต้และภาคกลาง ในด้านวัฒนธรรม ประเพณีแบบดั้งเดิมจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดเฉพาะในชุมชนชาวมุสลิมและชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์มอญและกะเหรี่ยง 3) สังคมชนบทได้เข้าสู่ความทันสมัย (modernity) ในด้านของการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ รวมถึงการต้องปรับตัวจากผลกระทบของนโยบายการพัฒนา ของภาครัฐ ซึ่งสังคมชนบทได้ปรับตัวเข้ากับยุคสมัยใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นสังคม แบบดั้งเดิมในบางด้าน

นอกจากนี้ในมุมมองของบัณฑิตอาสาสมัครที่มีต่อสังคมชนบทไทย ในภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ยังสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเด็นหลัก ๆ ที่น่าสนใจ คือ 1) การดำรงวิถีดั้งเดิมในมุมมองสมัยใหม่เป็นการนำแนวคิดสมัยใหม่ มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบท 2) ความสมัยใหม่ที่เข้าสู่ชนบท ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีการทำมาหากิน การเข้าถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ บทบาท ของสถาบันที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน รวมไปถึงจนถึงการหาคู่ครองของสตรีในชนบท ผ่านบริษัทหาคู่ทางอินเทอร์เน็ต อีกทั้งยังเกิดการดัดแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชนบทเพื่อขายเป็นสินค้าและบริการ โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือกลุ่มสร้างสรรค์การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น 3) การพึ่งตนเองของชุมชนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยการรวมกลุ่มกัน ในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กองทุน กลุ่มวิสาหกิจ รวมถึงการดำเนินชีวิต ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและการทำเกษตรอินทรีย์ 4) การอยู่ร่วมกันของ คนต่างวัฒนธรรมต่างชาติพันธุ์ต่างศาสนายังผสมกลมกลืน และการใช้ชีวิตของ คนกลุ่มน้อยที่ต้องอยู่ร่วมกันกับคนกลุ่มใหญ่ เป็นต้น

จากการสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับชนบทไทยที่ผ่านมาข้างต้น สอดคล้องกับ การศึกษาความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนชนบทไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงทาง

ประชากรและสังคม ของ ปิยวัฒน์ เกตุวงศา ศุทธิดา ชนวนัน และวิชาญ ชูรัตน์ (2559) ที่ชี้ให้เห็นว่า ในพื้นที่ที่มีความเป็นชนบทอย่างแท้จริง รูปแบบของครัวเรือนชนบทไทย ยังคงไว้ซึ่งการดูแลพึ่งพาอาศัยกันไม่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตแบบเดิมมากนัก เนื่องจากยังคงรักษาวินัยการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมคล้ายที่เคยปฏิบัติมาในอดีต แต่ที่มีความแตกต่างไปจากเดิม คือ การรับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันที่เคยทำมาแต่ดั้งเดิมให้เกิดความสะดวกสบายยิ่งขึ้น ส่วนในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูล การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันของคนในชนบทยังสามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปผ่านกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและมอบอาหารให้กัน การแบ่งปันพืชผลที่เพาะปลูก การช่วยสอดส่องดูแลบุตรหลาน และการดูแลรับส่งไปยังสถานพยาบาลยามเจ็บไข้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ยังคงเป็นวิถีการปฏิบัติสืบต่อกันอย่างเป็นนิจ แม้ว่ากระแสความทันสมัยและเทคโนโลยีจะหลั่งไหลเข้ามาในพื้นที่ชนบทแล้วก็ตาม แต่วิถีคิดทางจิตใจของผู้คนมิได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย นอกจากนี้ ผลการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบทอีกด้วย

นอกจากนี้ ปัทมาวดี โปชนกุล (2556) ยังได้สะท้อนมุมมองในมิติต่าง ๆ ต่อสังคมชนบทไทยผ่านปาฐกถาพิเศษเรื่อง ชนบทไทยภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลงว่า พลวัตของชนบทไทย มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใน 5 ประเด็นหลัก คือ 1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในระดับครัวเรือนจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองไปสู่การทำเกษตรเชิงเดี่ยว 2) การเติบโตของเมืองและสภาพกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่เกิดจากการพัฒนาสาธารณูปโภคและการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้น ทำให้เส้นแบ่งความเป็นเมืองและชนบทเบาบางลง 3) การกระจายแหล่งรายได้ในครัวเรือนที่พบว่า รายได้ครัวเรือนเกษตรมากกว่าครึ่งหนึ่งมาจากนอกภาคเกษตรกรรม เช่น เงินโอนช่วยเหลือของภาครัฐ การเป็นเจ้าของที่ดิน การเป็นแรงงาน และการเป็นผู้ประกอบการ 4) การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การอุปถัมภ์เชิงนโยบายโดยนักการเมือง บทบาทของกลุ่มทุนต่าง ๆ รวมถึงเกิดการรวมกลุ่ม

พลังชุมชน เช่น กลุ่มการเงิน กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น 5) กระแสโลกาภิวัตน์ การค้าเสรี และการรวมกลุ่มในภูมิภาค ทำให้เมืองชายแดนในภูมิภาคเติบโต ส่งผลให้กลุ่มทุนทั้งในประเทศไทยและกลุ่มทุนข้ามชาติเคลื่อนตัวเข้าไปในชนบทมากขึ้น นอกจากนี้การย้ายถิ่นเข้ามาของชนกลุ่มน้อยเพื่อการผลิตและการค้าได้ก่อให้เกิดความเป็นพหุวัฒนธรรม หรือการสร้างพื้นที่ทางศาสนาที่มีผลกระทบต่อคนในพื้นที่ชนบทไม่มากนักน้อย

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาประเทศและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยในวิถีทุนนิยมรูปแบบสังคมเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพแบบดั้งเดิมแปรเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการเกษตรเชิงพาณิชย์ ทำให้วิถีการผลิตเพื่อบริโภคกลายเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป็นหลัก สถานะของเกษตรกรหรือชาวนาได้รับการปรับยกไปสู่การเป็นผู้ประกอบการ และท่ามกลางความทันสมัยได้ส่งผลให้คนในชนบทไทยมีความเสมอภาคในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ได้เทียบเท่ากับคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น แต่ทั้งนี้ยังคงไว้ซึ่งการรักษาชนบทธรรมเนียมประเพณีและรูปแบบของการดูแลพึ่งพาอาศัยกันที่ไม่แตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตแบบเดิมมากนัก

นิยามชนบทไทยสมัยใหม่

“ชนบท” หมายถึง พื้นที่ที่อยู่นอกเขตตัวเมือง หรือพ้นจากเมืองหลวงออกไป มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ประชากรส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม การปศุสัตว์ หรือการประมงเป็นสำคัญ ชาวชนบทมีวิถีในการดำเนินชีวิตที่พึ่งพิงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผูกพันกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคกลาง หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ รวมถึงมีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในเรื่องเชื้อชาติ และวัฒนธรรม รักหมู่คณะ ยึดมั่นในชนบทธรรมเนียมประเพณีและมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (สนธยา พลศรี, 2547) ทั้งนี้ ลักษณะของชนบทแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกันไปตามบริบทสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่นั้น ๆ

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมสู่ความทันสมัย ทำให้การนิยามความหมายของสังคมชนบทไทยในยุคปัจจุบันเป็นที่เห็นพ้องต้องกันของทั้งนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการไทยว่าเป็นเรื่องยากต่อการให้คำจำกัดความ (นภาพร อติวานิชยพงศ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จั้ง, 2557) และจะต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งมากกว่าเขตการปกครองและสภาพทางภูมิศาสตร์หรือความจำกัดของโอกาสในการประกอบอาชีพ เพราะสังคมชนบทไทยในปัจจุบันได้เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ที่รับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร แนวคิดการพัฒนาและนโยบายจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต จนกล่าวได้ว่า การใช้ชีวิตในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสังคมเมือง แต่อาจมีเพียงบางประเด็น เช่น วัฒนธรรมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่ยังรักษาไว้ให้คงเดิมภายใต้บริบทความเป็นสมัยใหม่นั้น

สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนได้ให้ความหมายของคำว่า “ชนบทไทยสมัยใหม่” ว่าหมายถึง เขตพื้นที่ในประเทศไทยที่ประชากรประกอบอาชีพจากทรัพยากรพื้นฐานทางธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ เช่น การทำเกษตรกรรม การปศุสัตว์ หัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ มีระเบียบสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน และปรากฏกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมชนบทยุคใหม่ที่รับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยี และการติดต่อผ่านเครื่องมือสื่อสารเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต

นิยามวิถีการดำเนินชีวิต

คำว่า “วิถีการดำเนินชีวิต (lifestyle)” ปรากฏคำศัพท์หลายคำที่ให้ความหมายใกล้เคียงหรืออาจใช้แทนกันได้ เช่น รูปแบบการดำเนินชีวิต การดำรงชีวิต หรือแบบแผนการใช้ชีวิต เป็นต้น ซึ่งมีนักวิชาการได้อธิบายความหมายของวิถีการดำเนินชีวิตไว้ค่อนข้างหลากหลาย โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

Evans, Jamal and Foxall (2009) อธิบายว่า วิธีการดำเนินชีวิต คือ สิ่งที่สะท้อนมาจากรูปแบบของกิจกรรม (activities) ความสนใจ (interests) และความคิดเห็น (opinions) ของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ Hoyer and MacInnin (2010) ที่กล่าวว่า วิธีการดำเนินชีวิต คือ การแสดงออกของพฤติกรรมที่เป็นจริงของบุคคล ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของการทำกิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น เช่นเดียวกับ Hawkins and Mothersbaugh (2013) และ Schiffman and Wisenblit (2015) ที่ให้คำนิยามไว้อย่างใกล้เคียงกันว่า วิธีการดำเนินชีวิต คือ การแสดงให้เห็นว่าบุคคลใช้ชีวิตอย่างไร โดยจะแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้เวลาในการทำกิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็น ส่วน Solomon (2015) อธิบายว่า วิธีการดำเนินชีวิต หมายถึง รูปแบบที่สะท้อนได้จากการเลือกใช้เวลา และการใช้จ่ายเงินของแต่ละบุคคล

จากความหมายต่าง ๆ ที่นักวิชาการได้อธิบายถึงวิธีการดำเนินชีวิต กล่าวได้ว่า วิธีการดำเนินชีวิต คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกผ่านการใช้เวลาในการทำกิจกรรม (activities) ความสนใจ (interests) และความคิดเห็น (opinions) ซึ่งในแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคนจะมีรายละเอียดของรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ตามแต่บริบทของสภาพแวดล้อมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นอาศัยอยู่

ทั้งนี้ สำหรับวิธีการดำเนินชีวิตของคนชนบทไทยสมัยใหม่จะสะท้อนผ่านการทำกิจกรรม ความสนใจ และความคิดเห็นที่มีการผสมผสานระหว่างวิถีแบบดั้งเดิมกับวิถีของสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างไปจากวิถีของชนบทไทยในอดีตและอาจมีบางมิติของการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

ปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่

วิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลย่อมได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยที่แตกต่างกันตามแต่สถานะและลักษณะส่วนบุคคล รวมไปถึงจนถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวบุคคล โดย ชูชัย สมธิกร (2553) กล่าวว่า วิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยด้านจิตวิทยา เช่น แรงจูงใจ บุคลิกภาพ ค่านิยม การเรียนรู้ และปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ครอบครัว และลำดับชั้นทางสังคม สอดคล้องกับ Blackwell, Miniard and Engel (2012) ที่กล่าวว่า วิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้นได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคลที่หลากหลาย สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ค่านิยม รวมถึงบุคลิกภาพส่วนบุคคล ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Hawkins and Mothersbaugh (2013) ที่สรุปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตว่าเกิดจากหลากหลายปัจจัย เช่น ลักษณะทางประชากร วัฒนธรรมย่อย ลำดับชั้นทางสังคม แรงจูงใจ บุคลิกภาพ เช่นเดียวกับ Solomon (2015) ที่กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตว่าประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น ชนชั้นทางสังคมฐานะทางสังคม และขนาดของครอบครัว เป็นต้น

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังพบข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังเช่น การศึกษาเรื่อง อิทธิพลของสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่ทำให้ประชาชน ตำบลท่าขอนยางเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากเดิม: กรณีศึกษา อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ของ พรพิมล เณลิมมีประเสริฐ (2550) พบว่า สื่อวิทยุโทรทัศน์ส่งผลให้ประชาชนตำบลท่าขอนยางเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมในการแต่งกาย กล่าวคือ ชาวบ้านมีการแต่งกายตามแฟชั่นทั่วไป คือ สวมเสื้อและกางเกงที่ทันสมัยแทนการนุ่งผ้าซิ่นหรือผ้าถุง โดยลอกเลียนแบบการแต่งกายมาจากดารานักร้องที่มีชื่อเสียง นอกจากนี้ยังพบว่า อิทธิพลของสื่อวิทยุโทรทัศน์เข้ามามีบทบาทในชุมชนเป็นอย่างมาก และผู้นำชุมชนเป็นผู้นำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาใช้ในชุมชน เช่น การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่อวิทยุโทรทัศน์มือถือ และคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากโดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มคนวัยทำงาน

นอกจากนี้ การศึกษาเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงชนบทในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว ของ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2560) ยังชี้ให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนำมาซึ่งการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะใหม่ ในชนบท ทำให้ชาวบ้านได้มีบทบาทในการกำกับกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อีกทั้ง ผู้คนในสังคมชนบทกำลังร่วมกันสร้างความหมาย ของความสัมพันธ์ทางสังคมชุดใหม่ซึ่งมารองรับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่ถาโถมเข้ามาในชีวิตของตน เช่น ครูที่ประกอบอาชีพสอนหนังสือ ไปพร้อม ๆ กับการหารายได้พิเศษ เช่น การสอนพิเศษ การทำธุรกิจขายตรง การเป็นนายหน้าซื้อที่ดิน เป็นต้น อีกทั้ง การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของผู้ประกอบการ จนเกิดเป็นสังคมผู้ประกอบการ ทำให้นโยบายของรัฐมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านมากขึ้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิต ของชาวนาในชนบทไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของ Rambo (2017) ที่พบว่า เป็นระยะเวลากว่า 30 ปี ที่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวนาในชนบทไทยได้เปลี่ยนแปลงไป จากรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและทำการเกษตรแบบพอยังชีพ แปรเปลี่ยนไปสู่ เกษตรกรรมเพื่อการตลาด การพัฒนาระบบการศึกษาและการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนสถานะไปเป็นผู้ประกอบการและเกิดสังคมแบบเครือข่ายที่ กว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตในด้าน ต่าง ๆ เช่น รูปแบบการสวมใส่เสื้อผ้า การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร วัฒนธรรม สุขภาพ การศึกษา การจ้างงาน องค์กรทางสังคม และด้านเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น

ส่วนการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบทและเกษตรในพื้นที่ชายขอบ: กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนดั้งเดิมและชุมชนดั้งใหม่ของ จักรี พรหมศิริ (2550) แสดงให้เห็นว่า วิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้านสามขาและชุมชนบ้านสะทอน ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีต เนื่องจากชุมชนทั้งสองได้รับแนวคิดการพัฒนา ชุมชน อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของความทันสมัยและระบบทุนนิยมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด “การปฏิวัติเขียว” เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยหันมา

ปลูกพืชชนิดใหม่และการใช้เครื่องจักรกลทุ่นแรง การใช้ปุ๋ย รวมถึงการใช้สารกำจัดศัตรูพืชบนเงื่อนไขดังกล่าวแม้ว่าภาครัฐจะสนับสนุนองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้ แต่ชาวนาจะต้องทำการลงทุนเพื่อพัฒนาปัจจัยการผลิตเอง และสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนภายหลังปรากฏการณ์ข้างต้น คือ การเกิดขึ้นของสถาบันการเงินของรัฐที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือทางสินเชื่อแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านทั้งสองชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมใหม่ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิธีการผลิตของชุมชนจากการผลิตเพื่อยังชีพภายในครัวเรือนสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งสองชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงและต้องเผชิญกับปัญหาภาวะหนี้สินซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของสังคมชาวนาลุ่มน้ำชี กรณีศึกษา: บ้านหนองผือ ตำบลหนองบัว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ของ กนกพร รัตนสุธีระกุล (2557) ที่พบว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของสังคมชาวนาบ้านหนองผือมีสาเหตุมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่มุ่งตอบสนองระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น รวมถึงการนำเทคโนโลยีขั้นสูงมาใช้ในภาคการเกษตร เพื่อลดระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร เช่น รถเกี่ยวข้าว รถสีข้าว รถไถนาเดินตาม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในพื้นที่ เนื่องจากแรงงานวัยหนุ่มสาวได้เคลื่อนย้ายเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเข้มข้น

เมื่อทำการศึกษาถึงบทบาทของบรรษัทเกษตรและอาหารกับการเปลี่ยนแปลงชนบทและสังคมไทย การศึกษาของ วิชญ์ เลียนจรรย์ (ม.ป.ป.) สะท้อนให้เห็นถึงพลังสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงบทบาทของการผลิตทางการเกษตรในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญ of สังคมชนบทที่กำลังลดลงและการโยกย้ายแรงงานของคนรุ่นใหม่ในชนบทเพื่อไปประกอบอาชีพในสาขาการผลิตอื่น ๆ นอกภาคการเกษตร โดยปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องดังกล่าว คือ แนวทางการพัฒนาของรัฐที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงสร้างของระบบทุนนิยมและการแสวงหากำไรของบรรษัทเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ ผ่านกลไกต่าง ๆ ได้แก่ การยึดครองทรัพยากรพันธุกรรม

การผูกขาดปัจจัยการผลิตและการครอบงำระบบการผลิต การครอบครองและผูกขาดกลไกการกระจายอาหาร รวมทั้งวัฒนธรรมการบริโภคอาหารสมัยใหม่ของคนในชนบท

นอกจากนี้ อาแว มะแส และณัฐวัชร เผ่าภู (ม.ป.ป.) ยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนและวิถีชาวชนบทไทย ผ่านการศึกษาเรื่อง นโยบายสาธารณะกับการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยพบว่า นโยบายที่ผ่านมามีตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ให้ความสำคัญกับการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่การพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชนบทไม่ได้รับการใส่ใจเท่าที่ควร ส่งผลให้ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติอ่อนแอลงและพึ่งตนเองได้น้อย แต่ในช่วงหลังจากนั้น ได้มีการเน้นเรื่องการพัฒนาชนบทและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น มีการบูรณาการกิจกรรมการดำรงชีพกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเข้าไว้ด้วยกันอย่างเหมาะสม และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ผนวกกับชุมชนชนบทมีการปรับตัวตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่คำนึงถึงความพอดีและการพึ่งตนเองก่อน ส่งผลให้ชุมชนชนบทไทยได้รับการพัฒนาที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนชนบทไทยสมัยใหม่ในมิติของวัฒนธรรม การศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไร่บ้านปากำ อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน ของ วิเรืองรอง รัตนวิไลสกุล และสุธานี มะลิพันธ์ (2551) ชี้ให้เห็นว่า ชาวไร่บ้านปากำเป็นกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่โดดเด่นกลุ่มหนึ่งในจังหวัดน่าน โดยมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ เนื่องจากมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเองด้วยการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ปัจจุบันชาวไร่บ้านปากำยังคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม โดยวิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่ได้แก่ ลักษณะบ้านเรือน ความเชื่อเรื่องการนับถือผี ประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การสืบทอดสายตระกูลข้างแม่ ส่วนวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ลักษณะการแต่งกาย การบริโภค และเครื่องมือเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวลัวะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือ การปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น รวมถึงนโยบายของภาครัฐด้านการพัฒนา คุณภาพชีวิตในกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาข้างต้นเป็นไปในทิศทางเดียวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ของชาวไทยเผ่ากะเหรี่ยงบ้านตุงลอย ตำบลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ของ วราภรณ์ กันทะ (2551) ที่พบว่า วิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงมี การเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยมีผลมาจาก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความต้องการเป็นคนไทย ลักษณะทางเชื้อชาติและ วัฒนธรรมที่ใกล้ชิดกับคนไทย ความต้องการด้านวัตถุของชุมชน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การพัฒนาของรัฐ การพัฒนาจากบุคคลหรือองค์กรอิสระ ส่วนกระบวนการ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตนั้นเกิดจากสมาชิกในชุมชนมีพฤติกรรมยอมรับการปฏิบัติเกี่ยวกับการ ชัดเกลาร่างสังคม การลอกเลียนแบบ การมีค่านิยมแบบใหม่ และการหยิบยืม วัฒนธรรมจากสังคมภายนอกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันของตนสอดคล้องกับการศึกษา เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อวิถีชีวิตชนเผ่าละว้า หมู่ที่ 11 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ของ พระมงคล สุ่มงกุล (2560) ที่พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าละว้า ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมที่ส่งผลอย่างมากมาจาก 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของ จำนวนประชากร ลักษณะครอบครัวและที่อยู่อาศัย ความต้องการทางด้านวัตถุ การยอมรับประเพณีและวัฒนธรรมใหม่ ๆ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การพัฒนาของภาครัฐ การจัดการศึกษา เศรษฐกิจ และความเจริญทางด้านเทคโนโลยีจากภายนอก

นอกจากนี้งานวิจัยเรื่อง การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงในชนบท อีสานของ บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ (2548) ยังชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง ของวัฒนธรรมชุมชนและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงในชนบทอีสานผ่านการแต่งงาน ข้ามวัฒนธรรม โดยข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ การจับคู่แต่งงานระหว่างฝ่ายชายในประเทศ

ที่มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่อยู่ในกลุ่มชั้นนำกับฝ่ายหญิงซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ในภูมิภาคที่ถือได้ว่า มีความยากจนและล้าหลังที่สุดของประเทศ โดยจากกรณีศึกษาชุมชนชนบท 4 แห่งในประเทศไทย พบว่า การพบรักของหญิงไทยกับชาวตะวันออก มี 3 ช่องทาง คือ การนำพาของโชคชะตา การแนะนำโดยผ่านเครือข่ายญาติพี่น้องหรือคนที่รู้จัก และการแสวงโชคด้วยการอพยพแรงงานไปทำงานต่างประเทศแล้วนำไปสู่การแต่งงาน สำหรับการพบรักของหญิงไทยกับชาวตะวันตก พบว่า มีช่องทางที่หลากหลายกว่า คือ การนำพาของโชคชะตา การแสวงหาด้วยการเดินทางไปตามสถานที่ท่องเที่ยวที่มีฝรั่งมาเที่ยวจำนวนมาก การติดต่อผ่านบริษัทหาคู่ หรือการแนะนำผ่านทางญาติพี่น้องหรือคนที่รู้จัก ซึ่งภายหลังการแต่งงานก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ในด้านทรัพยากรทางวัตถุของครัวเรือน หญิงที่แต่งงานกับต่างชาติส่วนใหญ่มีรายได้ประจำจากสามีและมีกระแสไหลเวียนของรายได้เพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่หญิงแต่งงานกับต่างชาติและประสบความสำเร็จทางวัตถุก็จะได้รับการนับหน้าถือตา วิธีการดำเนินชีวิตและสถานภาพทางสังคมถูกยกระดับสูงขึ้น นอกจากนี้การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมยังเป็นที่ยอมรับของชุมชน ญาติพี่น้องในชุมชนต่างสนับสนุนหญิงในการแต่งงานดังกล่าว เนื่องจากมีความหมายต่อฐานะทางเศรษฐกิจ อีกทั้งคนในชุมชนจะมองว่า ชายต่างชาติเป็นช่องทางในการมีรายได้เพิ่มมากกว่าช่องทางอื่น ๆ และที่สำคัญ คือ ชายต่างชาติสามารถสนับสนุนเงินเจือจรรอบครัวในด้านรายได้มากกว่าคนไทย

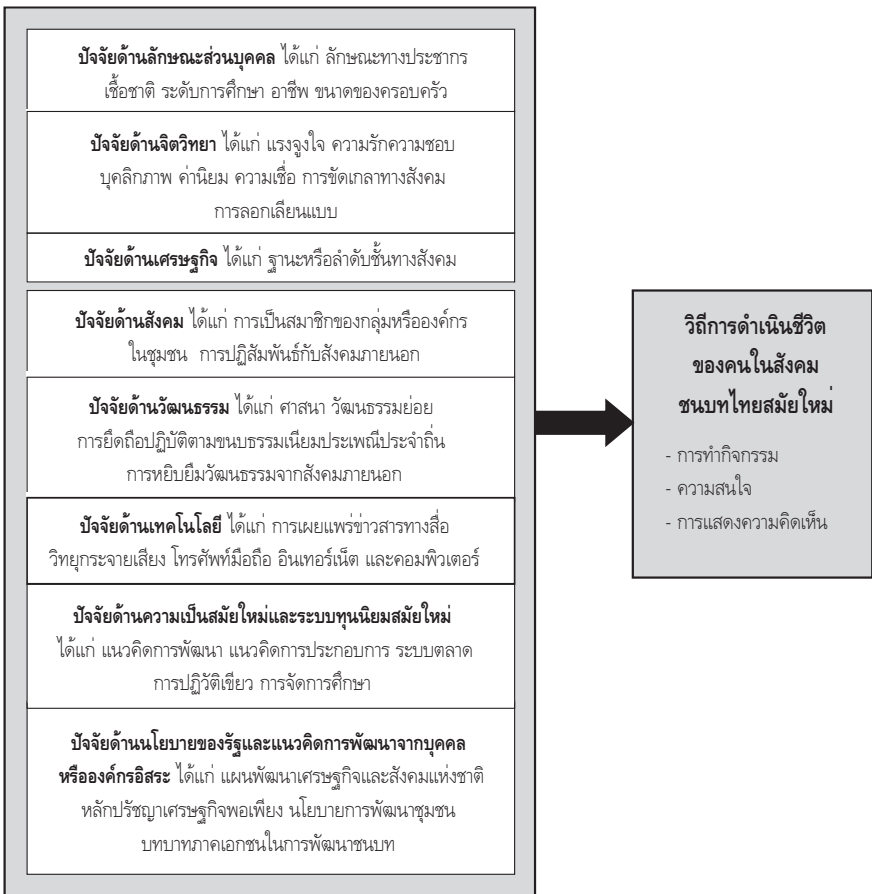
ส่วนการศึกษาเรื่อง ผู้หญิงในสังคมชนบท: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2504 - 2550 ของ อติศร ตักดีสูง (2557) แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในสังคมชนบทในอดีตมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและอยู่ภายใต้จารีตประเพณีที่เป็นบรรทัดฐานสังคมอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ผู้หญิงต้องอยู่ในฐานะเมียแม่ และลูกสาวที่ดี มีบทบาทในครัวเรือนเป็นหลัก ต่อมาเนื่องจากสังคมชนบทได้รับผลกระทบจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และการเข้ามาของวัฒนธรรมเชิงวัตถุจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติของรัฐ ทำให้ฐานะของผู้หญิงได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนบทบาท

หลายด้าน ได้แก่ บทบาทในครอบครัว กิจกรรมทางสังคม รวมทั้งบทบาททางเศรษฐกิจ กล่าวคือ จากเดิมที่ผู้หญิงมีบทบาทหลักในครัวเรือนก็ได้เริ่มมีบทบาททางสังคมภายนอกมากขึ้น เช่น การปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกด้วยกิจกรรมทางการค้า

จากการทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์วรรณกรรมดังที่กล่าวมาสามารถรวบรวมปัจจัยและรายละเอียดเงื่อนไขซึ่งมีผลต่อการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่ได้ 8 ปัจจัยหลัก คือ 1) ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ลักษณะทางประชากร เชื้อชาติ ระดับการศึกษา อาชีพ ขนาดของครอบครัว 2) ปัจจัยด้านจิตวิทยา ได้แก่ แรงจูงใจ ความรักความชอบ บุคลิกภาพส่วนบุคคล ค่านิยม ความเชื่อ การเรียนรู้ การขัดเกลาทางสังคม การลอกเลียนแบบ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ฐานะหรือลำดับชั้นทางสังคม 4) ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การเป็นสมาชิกของกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน การปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก 5) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ศาสนา วัฒนธรรมย่อย การยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีประจำถิ่น การหยิบยืมวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก 6) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ได้แก่ การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่อวิทยุกระจายเสียง โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ 7) ปัจจัยด้านความเป็นสมัยใหม่ และระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ได้แก่ แนวคิดการพัฒนา แนวคิดการประกอบการ ระบบตลาด การปฏิวัติเขียว การจัดการศึกษา และ 8) ปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐ และแนวคิดการพัฒนาจากบุคคลหรือองค์กรอิสระ ได้แก่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นโยบายการพัฒนาชุมชน บทบาทภาคเอกชนในการพัฒนาชนบท

ปัจจัยต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่อย่างมีนัยสำคัญในลักษณะของการที่ปัจจัยหนึ่งหรือหลายปัจจัยเข้าไปกระทบกับการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล บุคคลนั้นก็จะเกิดการเรียนรู้ ปรับตัว และแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบของการทำกิจกรรม ความสนใจ และการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนให้สังคมภายนอกรับรู้ถึงวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของบุคคลนั้น ทั้งนี้ ในแต่ละ

บุคคลจะแสดงรายละเอียดของพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ตามแต่บริบทของสภาพแวดล้อมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นอาศัยอยู่ การศึกษาปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังแผนภาพที่ 1 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงเป็นวิสัยปกติของสรรพสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สังคมชนบทไทยก็เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงกว่าสองทศวรรษที่คนชนบทไทยรับเอาความทันสมัยของระบบการผลิต การตลาด การค้า การบริโภค เทคโนโลยีการสื่อสาร และการรับเอาแนวคิดการพัฒนาจากภาครัฐเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตไม่เพียงแต่ทำให้ลักษณะทางกายภาพของชนบทไทยแปรเปลี่ยนไปจนมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับสังคมเมือง แต่ในด้านวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงข้อค้นพบไปในทิศทางเดียวกันว่า ท่ามกลางบริบทของความเป็นสมัยใหม่ในสังคมชนบทไทยวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทแปรเปลี่ยนรูปแบบไป ตั้งแต่ระดับปัจเจก อาทิ ความคิด ความเชื่อ ความสนใจ รวมถึงการแต่งกาย และวิถีการประกอบอาชีพ รวมถึงในระดับชุมชนเรื่อยไปจนถึงระดับสังคมและวัฒนธรรม อาทิ การปฏิสัมพันธ์และการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ จากภายนอก ซึ่งปรากฏวิสัยที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนชนบทไทยในอดีต โดยในการวิเคราะห์และสังเคราะห์วรรณกรรมครั้งนี้ได้รวบรวมเงื่อนไขและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่ไว้อย่างครอบคลุมและพบว่าประกอบด้วย 8 ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยด้านจิตวิทยา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านความเป็นสมัยใหม่และระบบทุนนิยมสมัยใหม่ รวมถึงปัจจัยด้านนโยบายของรัฐและแนวคิดการพัฒนาจากบุคคลหรือองค์กรอิสระซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เสมือนเป็นเข็มทิศนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทไทยสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง

ข้อสรุปเชิงกรอบแนวคิดที่แสดงถึงปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ซึ่งเป็นผลผลิตของบทความนี้ จึงเป็นประโยชน์และสามารถเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการศึกษาวิจัยถึงอิทธิพลของปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทสมัยใหม่และจะนำไปสู่การจุดประกายแนวทาง

การกำหนดนโยบายที่หนุนเสริมวิถีการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ อันจะนำมาซึ่งการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่คนชนบทไทยอย่างตรงเป้าหมาย และเกิดการยกระดับคุณภาพเศรษฐกิจของชุมชนชนบทที่สอดคล้องไปกับบริบทการพัฒนาประเทศไทยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กนกพร รัตนสุธีระกุล. (2557). การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของสังคมชาวนาลุ่มน้ำชี กรณีศึกษา: บ้านหนองผือ ต. หนองบัว อ. โกสุมพิสัย จ. มหาสารคาม. **วารสารเกษตรศาสตร์ (สังคม)**, 35(3), 447-459.
- คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเมม และรัตนภรณ์ ตั้งชนเศรษฐ์. (2558). **รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อยอายุยืน**. กรุงเทพฯ : กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จักรี พรหมศิริ. (2550). **การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชนบทและเกษตรในพื้นที่ชายขอบ : กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนดั้งเดิมและชุมชนตั้งใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จามะรี เชียงทอง. (2560). **สังคมชนบทในโลกสมัยใหม่**. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**, 37(4), 163-185.
- ชูชัย สมितिไกร. (2553). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชล บุญนาค และปัทมาวดี โพชนุกูล. (2558). **คุณภาพชีวิตคนชนบทไทย (2) : การตอบสนองและปรับตัวของชุมชนชนบทไทย กรณีบ้านแปร์ดใน จังหวัดตราด**. สืบค้นจาก <https://www.researchgate.net/publication/305778230>

- นภาพร อติวานิชยพงศ์. (2557). คนชนบทอีสานกับการทำมาหากิน: ความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย. **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา**, 33(2), 103-127.
- นภาพร อติวานิชยพงศ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จิง. (2557). **ชุดโครงการวิจัย ชนบทไทยในมุมมองบัณฑิตอาสาสมัคร: บทสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานศึกษาของบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. สืบค้นจาก <http://www.psds.tu.ac.th/paper/a1.pdf>
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง และคณะ. (2548). **การแต่งงานข้ามวัฒนธรรมของผู้หญิงในชนบทอีสาน**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.
- ปัทมาวดี โพชนุกูล. (2556). **ชนบทไทยภายใต้กระแสความเปลี่ยนแปลง**. สืบค้นจาก http://www.nesdb.go.th/article_attach/PPT_000.pdf
- ปิยวัฒน์ เกตุวงศา ศุทธิดา ชนวนวัน และวิชาญ ชูรัตน์. (2559). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนชนบทไทยภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและต้นสังกัด.
- พระมงคล สุ่มงคโล. (2560). ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อวิถีชีวิตชนเผ่าละว้าหมู่ที่ 11 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, 8(2), 57-68.
- พรพิมล เฉลิมมีประเสริฐ. (2550). **การศึกษาอิทธิพลของสื่อวิทยุโทรทัศน์ที่ทำให้ประชาชนตำบลท่าขอนยางเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากเดิม : อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ริเรืองรอง รัตนวิไลสกุล และสุธานี มะลิพันธ์. (2551). การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวลัวะบ้านปากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. **Veridian E – Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย**, 1(1), 48-55.
- วรภรณ์ กันทะ. (2551). **ศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทยเผ่ากะเหรี่ยง**

บ้านตุ๋นลอย ตำบลลอมก๋อย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิฑูรย์ เลียนจำรุณ. (ม.ป.ป.). **บทบาทของบรรษัทเกษตรและอาหารกับการเปลี่ยนแปลง
ชนบทและสังคมไทย.** สืบค้นจาก <http://www.biothai.net/node/10889>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ. (2504). **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2509).** สืบค้นจาก [http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_](http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3776)
[link.php?nid=3776](http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3776)

อดิศร คักดีสูง. (2557). ผู้หญิงในสังคมชนบท: การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์บริเวณ
คาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2504 – 2550. **วารสารมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ,** 9(1), 1-19.

อาแว มะแผล และณัฐวัชร เผ่าภู. (ม.ป.ป.). **นโยบายสาธารณะกับการพัฒนาชุมชน
และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชนบท.** สืบค้นจาก [http://www.cse.](http://www.cse.nida.ac.th/main/images/PublicPolicy.pdf)
[nida.ac.th/main/images/PublicPolicy.pdf](http://www.cse.nida.ac.th/main/images/PublicPolicy.pdf)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2556). **ความเปลี่ยนแปลงชนบทในสังคมไทย: ประชาธิปไตย
บนความเคลื่อนไหว.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). **การกลายเป็นเมืองในชนบทไทย: ข้อเสนอแนะ.** สืบค้นจาก [https://www.slideshare.net/FURD_RSU/](https://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-58359405)
[ss-58359405](https://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-58359405)

Blackwell, R., D. Miniard, P., W. and Engel, J., F. (2012). **Customer
Behavior: Marketing Research.** (12th ed.). Singapore : Cengage
Learning.

Evans, M., Jamal, A. and Foxall, G. (2009). **Customer Behavior.** (2nd ed.).
Chichester : John Winley & Sons.

Hawkins, D., I. and Mothersbaugh, D., L. (2013). **Customer Behavior:
building marketing strategy.** (12th ed.). New York : McGraw-Hill
Irwin.

- Hoyer, W., D. and MacInnin, D., J. (2010). **Customer behavior.** (5th ed.).
Manson, Ohio : South-Western Cengage Learning.
- Michael, W. (2011). **Rural.** New York : Routledge.
- Rambo, T., A. (2017). From Poor Peasants to Entrepreneurial Farmers:
The Transformation of Rural Life in Northeast Thailand. **Analysis
from the East-West Center**, 132, 1-8.
- Rhoda, R. (2010). Rural Development and Urban Migration: Can We Keep
Them down on the Farm?. **The International Migration Review**,
17(1), 34-64.
- Riggs, Fred W. 1970. **“Modernization and Political Problems: Some
Developmental Prerequisites” Development Nations: Guest for
A Model (Beling and Toten).** New York : Van Nostran Reinhold.
- Schiffman, L., G. and Wisenblit, J. (2015). **Customer Behavior: Motivation
Research (Marketing).** New York : Pearson.
- Solomon, M., R. (2015). **Customer behavior: Market survey.** (11th ed.).
Boston : Pearson.

Translated Thai References

- Adisorn Saksoong. (2014). Women in Rural Society : A Historical study
on Sathing Phra Peninsula in Songkhla Province, 1961-2007 A.D.
Journal of Humanities and Social Sciences, Thaksin University,
9(1), 1-19. [in Thai]
- Attachak Sattayanurak. (2013). **Changes in Thai Rural Society: Democracy
on the move.** Bangkok : The Thai Research Fund. [in Thai]

- Attachak Sattayanurak. (2016). **Urbanization in Thailand: Observations and Suggestions**. Retrieved from https://www.slideshare.net/FURD_RSU/ss-58359405. [in Thai]
- Awae Masae and Nattawat Phaophoo. (n.d.). **Public Policy and Community Development and Natural Resources Management in Rural Society**. Retrieved from <http://www.cse.nida.ac.th/main/images/PublicPolicy.pdf>. [in Thai]
- Buapun Promphakping, et al. (2005). **Cross-cultural Marriage of Women in the Northeast of Thailand**. Office of the National Culture Commission.Ministry of Culture. [in Thai]
- Caspar Peek, Wassana Im-Em and Rattanaporn Tangthanaseth. (2015). **The State of Thailand's Population 2015 : Features of Thai Families in the Era of Low Fertility and Longevity**. Bangkok : United Nations Population Fund Thailand and the Office of the National Economic and Social Development Board. [in Thai]
- Chai Podhisita. (2012). Rural Thai villages in capitalism. **The Journal of the Royal Institute of Thailand**, 37(4), 163-185. [in Thai]
- Chol Bunnag and Patamawadee Pochanukul. (2015). **Quality of Life of Thai Rural people (2): Responses and Adaptation of Thai Rural Communities - A Case Study of Pred Nai Village, Trat Province**. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/305778230>. [in Thai]
- Chuchai Smithikrai. (2010). **Customer Behavior**. Bangkok : Chulalongkorn University Press. [in Thai]

- Jakkree Phromsiri. (2007). **Changes in Rural Livelihood and Agriculture in Peripheral Areas: A case study of the traditional and newly-established settlements.** Chiang Mai : Chiang Mai University. [in Thai]
- Jamaree Chiangthong. (2017). **Rural Society in the Modern World.** Chiangmai : Faculty of Social Science, Chiangmai University. [in Thai]
- Kanokporn Rattanasuteerakul. (2014). Dynamic Change and Mode of Production of Peasant Society in the Chee Basin Case Study : Ban Nongphue, Tambon Nong Bua, Amphoe Kosumphisai, MahaSarakhm Province. **Kasetsart Journal of Social Sciences.** 35(3), 447-459. [in Thai]
- Napaporn Ativanichayapong. (2014). Livelihood of People in Rural Isan: changes over the past decade. **Journal of Sociology and Anthropology.** 33(2), 103-127. [in Thai]
- Napaporn Ativanichayapong, Kanogvan Raluk and Kanokwan Sea-Jang. (2014). **Rural Communities in Thailand from the Perspectives of Graduate Volunteers, Thammasat University.** Retrieved from <http://www.psds.tu.ac.th/paper/a1.pdf>. [in Thai]
- Office of the National Economics and Social Development Board. (1961). **1st National Economic Plan. (1961 - 1966).** Retrieved from http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3776. [in Thai]
- Patamawadee Pochanukul. (2013). **Thai Rural under The Change.** Retrieved from http://www.nesdb.go.th/article_attach/PPT_000.pdf. [in Thai]

- Phra Mongkol Sumungkalo. (2017). Social Change Affecting The Way of Life of Lawa Ethnic Group, Moo 11, Papae Sub-District, Maesariang District, Maehongson Province. **Journal of Buddhist Studies**. 8(2), 57-68. [in Thai]
- Piyawat Katewongsa, Sutthida Chuanwan and Wichan Choorat. (2016). **The Well-being of Rural Household in Thailand**. The Thailand Research Fund and Institute for Population and Social Research, Mahidol University. [in Thai]
- Pornphimol Chalermmeeprasert. (2007). **A Study of the Influence of Radio and Television Media on Thon Khon Yang People's Lifestyle Changed from Traditional: Kantharawichai district. Maha Sarakham province**. Bangkok: National Research Council of Thailand. [in Thai]
- Riruengrong Ratanavilaisakul and Suthanee Maliphan. (2008). Maintenance and Converting of Life of Lua People Pakhum Village, Boklua District, Nan Province. **Veridian E - Journal, Silpakorn University**, 1(1), 48-55. [in Thai]
- Waraporn Kantha. (2008). **A Study of The Change in Karen's Way of Life at Ban Tungloy, 4th Region, Om-Koi Sub-Disrtict, Om-Koi District, Chiang Mai Province**. Nakornpathom: Mahamakut Buddhist University. [in Thai]
- Witoon Lianchamroon. (n.d.). **The Role of Agricultural and Food Corporation in Rural Change and Thai Society**. Retrieved from <http://www.biothai.net/node/10889>. [in Thai]